

FEDERICO CORREA

EL CONJUNT HISTÒRIC DE LA MUNTANYA DE MONTJUÏC

LA MUNTANYA DE MONTJUÏC, D'UNA IMPORTÀNCIA DECISIVA EN LA HISTÒRIA DE BARCELONA

L'Anell Olímpic és l'àrea que Barcelona dedica als edificis on s'han de disputar les proves esportives principals durant els Jocs Olímpics de 1992, a l'organització dels quals la ciutat ha formulat una opció.

L'Estadi Olímpic i el Palau d'Esports són els edificis principals que, tant per dimensions com per cabuda de públic, emergeixen com a peces fonamentals de tot aquest conjunt. La piscina olímpica, l'edifici de l'Institut Nacional d'Educació Física, el camp d'hoquei Pau Negre i el pavelló d'hoquei sala són els altres

equipaments que comparteixen aquesta àrea, on d'altra banda es manté un petit jardí botànic ja existent.

Situat a la part alta de Montjuïc en una situació de privilegi visual, l'Anell està voltat pel parc i situat damunt un planell obert a l'horitzó del Mediterrani.

La muntanya de Montjuïc, d'una importància decisiva en la història de Barcelona, està dedicada en la més gran part a parc, que avui es veu pràcticament circumdat per la ciutat.

El castell que s'hi alça al cim constitueix una relíquia d'èpoques pretèrites, en les quals va tenir un pa-

per defensiu i de guaita del port de la ciutat.

Tot amb tot, l'episodi més digne de subratllar entre les intervencions produïdes en aquesta muntanya, el constitueix la creació de l'àrea on hi hagué l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929. Per habilitar aquest espai la muntanya va ser urbanitzada i s'hi van construir una sèrie d'edificis remarcables, l'efígie dels quals encara avui reconeixem com a barcelonins en la imatge puixant de Montjuïc.

La intervenció de 1929, de fet, procedeix d'un projecte anterior, degut a l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, que el 1917 hi va dissenyar les instal·lacions d'una exposició d'indústries elèctriques que, per tot de raons, no es va arribar a celebrar.

Però d'aquell projecte se'n manté l'estructura urbanística general, amb l'eix grandios de l'actual avinguda de Maria Cristina, que des de la plaça d'Espanya s'endinsa en els terrenys, primer planers, després més rostos, que culminen al pla on veiem el Palau Nacional, obra de l'arquitecte Lluís Domènech i Roura. Escenogràficament, el Palau Nacional tanca la perspectiva de l'avinguda, que es veu realçada en la seva simetria gràcies a diverses terrasses. A la part superior, per mitjà dels edificis, escalinates, fonts i altres projectes d'en Puig, a part la gran font central de Carles Buïgas; més avall, a la part inferior, gràcies a una sèrie d'edificis de diferents autors —edificis avui transformats o substituïts per altres de més moderns. A la cruïlla amb la plaça d'Espanya, l'axialitat de l'avinguda s'accentua per obra de dues altes torres que identifiquen el final de l'eix longitudinal abans d'arribar a la font monumental de l'arquitecte Jujol, situada just al mig de la circumferència que la plaça d'Espanya descriu.

L'escenografia de regust barroc francès es perfila mitjançant una sèrie de penetracions transversals, la primera de les quals és l'arrencada del recorregut general del parc, l'avinguda de Montjuïc, projecte de l'arquitecte Josep Amargós, que condueix lateralment i amb un bon naturalisme paisatgístic fins als punts més alts de la muntanya,

El parc, travessat per aquesta avinguda, es produeix segons un projecte de N. Forestier, arquitecte paisatgista francès reintroductor al seu país del disseny de jardins *grand siècle* i autor entre altres obres del jardí de roses del Bois de Boulogne de París. En Forestier hi agafà com a ajudant al jove N. M. Rubió i Tudurí, que va continuar l'obra quan el mestre n'abandonà els treballs, poc abans de començar i inaugurar l'Exposició.

Entre les intencions del primer projecte d'en Puig (1917), hi havia així mateix la idea de crear un altre eix monumental a la part superior de la muntanya, a la qual arriba l'avinguda de Montjuïc —ja ens hi hem referit—, que, amb tot de pintoresques ziga-zagues, va resseguint les petites comes i pujols que es van trobant pel camí.

Aquest segon eix monumental, que es planteja amb

independència del primer —avinguda de Maria Cristina, descrita més amunt— recorria un planet inclinat segons un pendent relativament uniforme, que també culminava en un edifici focal. En aquest punt focal s'erigí el 1929 l'Estadi Monumental que presideix la zona, just al lloc on avui es projecta l'Anell Olímpic.

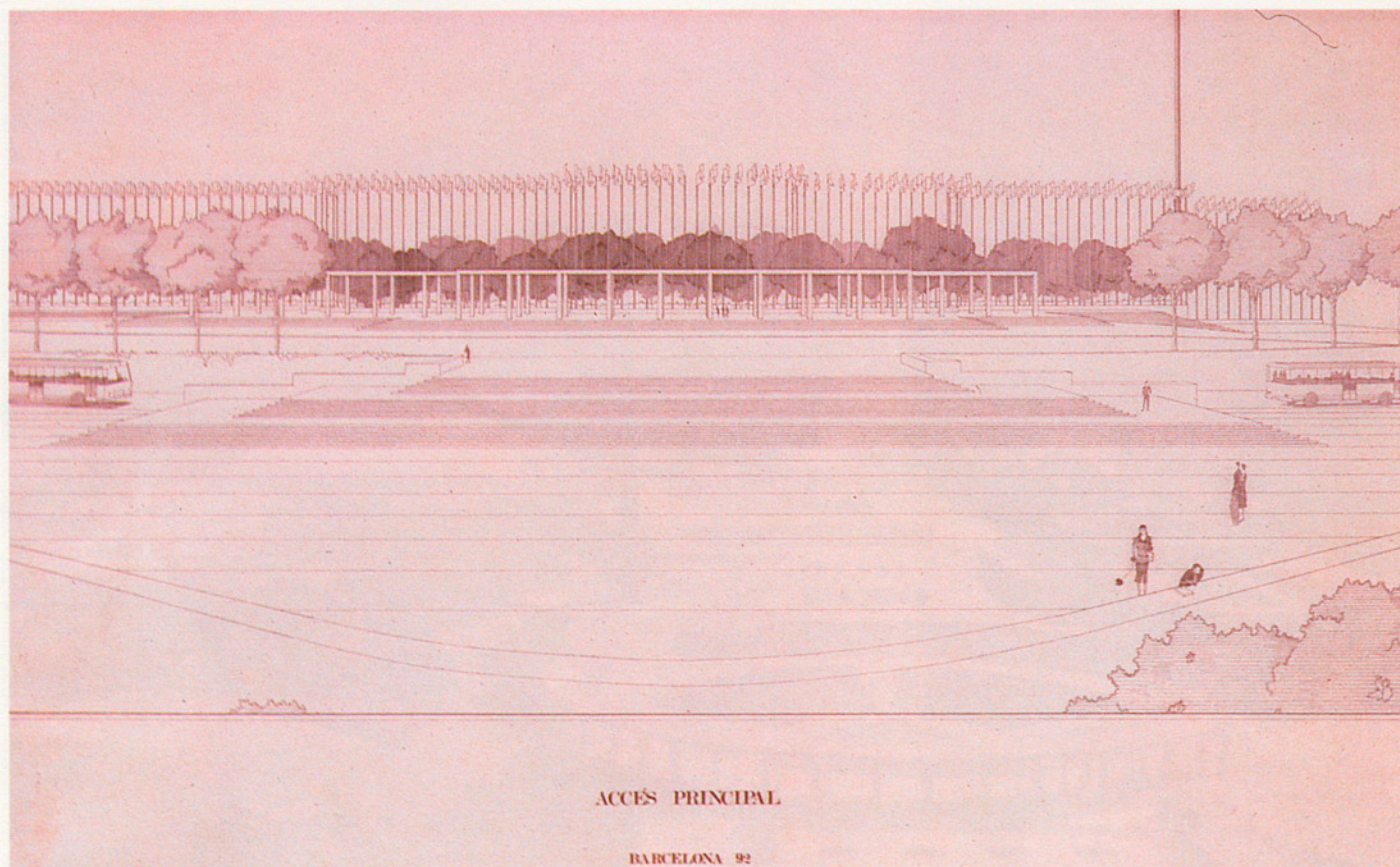
El projecte actual de l'Anell és producte d'un concurs restringit convocat el 1983, en el qual, a part el meu equip (Correa, Milà, Margarit i Buxadé), van ser convidats els d'en Coderch, Sainz de Oiza i Moneo i Bofill, per part espanyola, i de Stirling, Isozaki, Gregotti i Weidel, respectivament de la Gran Bretanya, el Japó, Itàlia i Alemanya.

El gener de 1984 el concurs va ser resolt a favor del nostre projecte d'Anell Olímpic. El jurat va decidir igualment d'encarregar-ne els edificis principals als arquitectes Isozaki (Palau dels Esports), Bofill (INEF) i Gregotti, amb la col·laboració del meu grup (Estadi Olímpic).

Arquitectònicament, el nostre projecte de l'Anell Olímpic es proposa recollir les directrius històriques dels projectes anteriors de Montjuïc, principalment les del segon gran eix projectat arran de l'ordenació d'en Puig i Cadafalch ja esmentada, on se situarà la instal·lació que preparem.

L'arquitectura del primer gran eix de l'avinguda de Maria Cristina respon al criteri noucentista de l'època en què va ser executat. El Noucentisme, període que a Catalunya succeeix al tan caracteritzat Modernisme, es distingeix per l'intent de tornar en un ordre clàssic d'inspiració mediterrània. Com en tot moviment, hi apareixen arquitectures de més o menys qualitat: no tan sols la traça potent dels eixos principals, amb les corresponents escalinates i fonts, sinó els edificis que avui anomenem palaus de Victòria Eugènia i d'Alfons XIII, que denoten prou l'alta capacitat creativa d'en Puig Cadafalch, ja mestre del Modernisme. Una altra figura del mateix moment, J. Jujol, hi basté la font neobarroca de la plaça d'Espanya, de gran coherència i finor. Desgraciadament no podem dir igual del Palau Nacional, d'en Domènech i Roura, on els mèrits de l'autor, fill del gran Domènech i Montaner, mestre del Modernisme, són referits per un eclecticisme incoherent. Tampoc no són dignes de gaires elogis les dues torres d'ingrés, ingènuament mimètiques respecte al *campanile* de San Marco, ni els anònims pavellons que flanquegen l'avinguda, avui enderrocats o reformats. Enmig d'aquesta mateixa via, la gran font de Carles Buïgas, única al món, continua el seu joc de llum i color, amb aquelles infinites refilades aquàtiques, com una relíquia extraordinària de l'*Art Déco*, per a delícia dels barcelonins d'avui. També eren d'aquest mateix gust els llumeners prismàtics de vidre, ja desapareguts, que flanquejaven simètricament l'avinguda.

Avui hem de destacar l'intel·ligent i respectuós remodelatge del passeig, projecte de l'arquitecte Lluís

ELS PROJECTES ACTUALS RECULLEN LES DIRECTRIUS HISTÒRIQUES DE PUIG I CADAFALCH

Cantallops, i la reforma, igualment respectuosa i eficaç, de la plaça de l'univers, obra de l'arquitecte Pep Bonet. Tots dos projectes constitueixen les intervencions més recents a l'eix de l'avinguda de Maria Cristina. Els altres edificis, construïts en l'era del Dictador, comparteixen aquell mateix caràcter anodí de les arquitectures que ni el temps, amb la seva benignitat, no ha estat capaç de millorar.

La intervenció de N. Forestier a la muntanya assenyala uns patrons que encara ara podem reconèixer quan contemplen els petits, deliciosos jardins de la Font del Gat o de tants altres racons del parc, on la idea del paisatgisme de Le Nôtre és aplicada amb eficàcia. La incorporació de les perspectives de l'horitzó a la composició geomètrica de l'obra de l'home, que s'introdueix en la llibertat naturalista del bosc, es trasllada des dels parcs de l'Île de France fins a Montjuïc, sempre sota el guiatge d'un Forestier que, darrere els seus treballs contemporanis al parc de María Luisa de Sevilla, matisa els projectes amb un toc espanyol mediterrani. El bellíssim jardí del Teatre Grec no desdiria gens al costat de la *lenôtriana* Orangerie de Versailles.

El segon eix del parc on emplacem l'Anell Olímpic se situa damunt una carena dominada per l'Estadi. Aquesta àrea, tangent uns sis-cents metres amb l'avinguda de Montjuïc i que, des de la cota 98, on trobem l'Estadi, davalla fins a la cota 76, al punt on avui hi ha la plaça de la Hidràulica, de realització més recent, durant l'exposició de 1929 va ser desigualment ocupa-

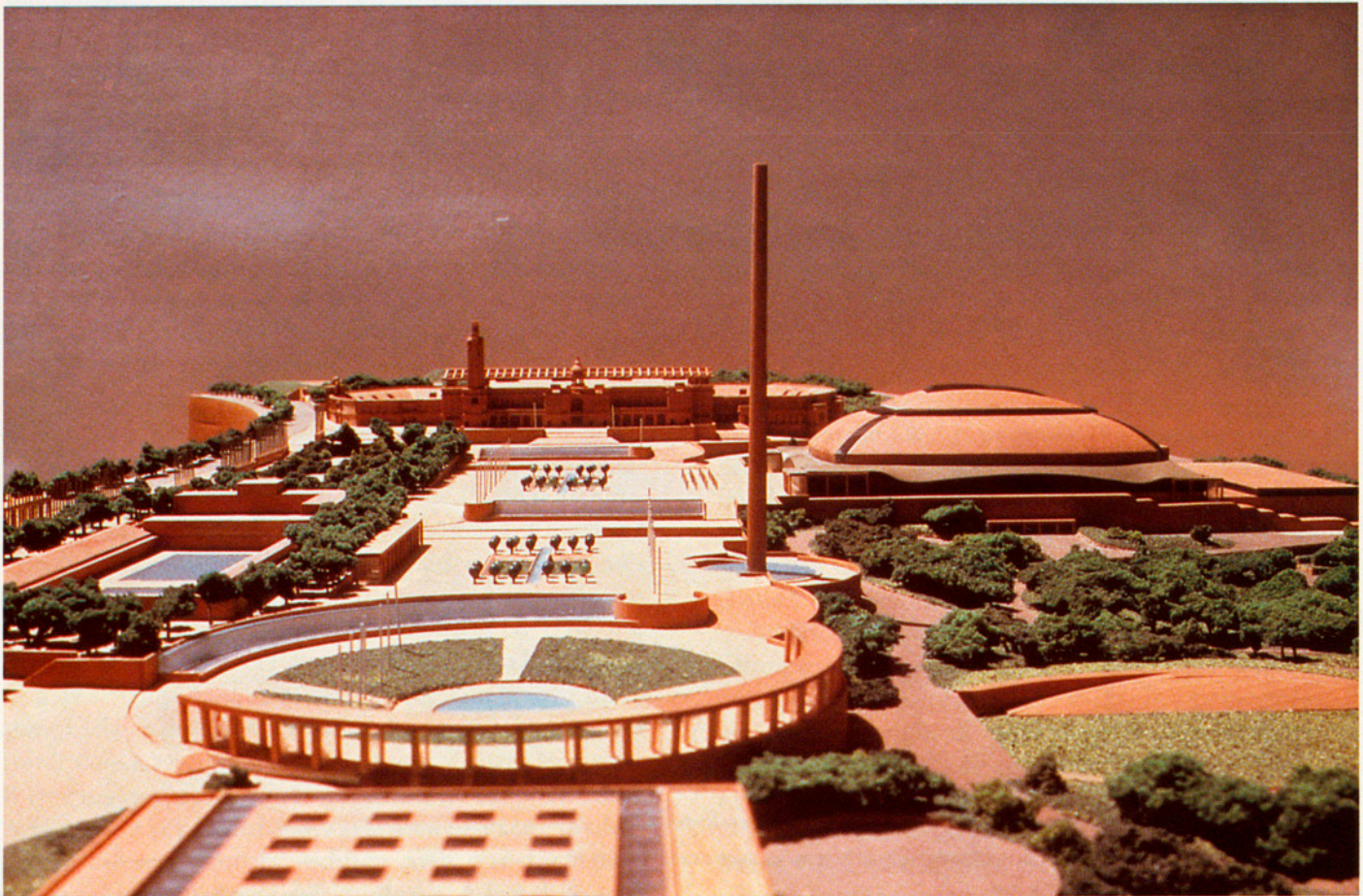
da per diversos pavellons avui enderrocats i per un jardí, també desaparegut, segons projecte d'en Rubió, com a descens abancalat que ell va anomenar «cascada de flors». És sorprenent que ni els pavellons ni el jardí no es vagin col·locar segons l'eix de la fatxada de l'estadi que correspon al traçat ja esmentat d'en Puig i Cadafalch. L'abandonament de la zona un cop en foren enderrocats els pavellons, que van deixar un gran esvoranc rectangular —avui aprofitat per a modestos camps d'esports— i la desaparició de la cascada de flors, de la qual es conserva la doble renglera d'arbres que la flanquejava (desgraciadament fora l'eix amb la fatxada de l'Estadi), tot plegat va culminar aquest estat de degradació, vist que el vessant de migdia de la carena va ser destinat a abocador i cremador d'escombraries.

A la part est, el terreny es presenta presidit per la mola de l'Estadi. A mesura que n'anem baixant, els límits laterals formen un tossalet arbori a la part nord i una depressió forta del terreny, que, per la part de migdia, obre vistes fins a l'horitzó,

Una tal situació de asimetria segons l'eix principal encara va ser accentuada per en Domènech i Roura, que va proveir la fatxada de l'Estadi d'una torre olímpica situada a la part esquerra, però sense repetir-la amb la que hi hauria correspost a la dreta.

Tenim, doncs, un segon pendent transversal encara més accentuat que el longitudinal, i això resulta determinant a l'hora de definir el projecte d'aquesta àrea.

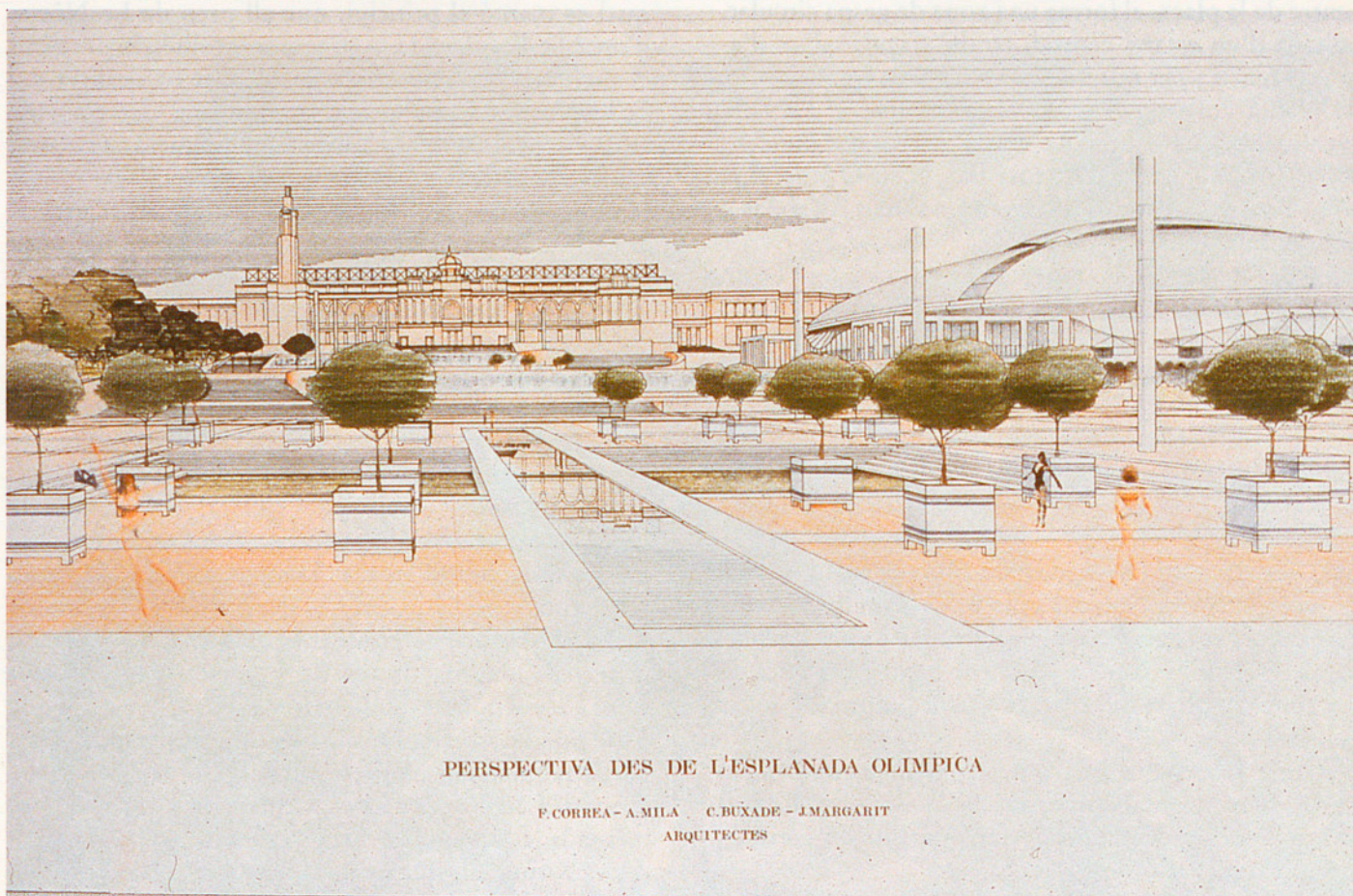
L'atapeït bosquet de la carena nord separa aquesta

L'ESPLANADA, PRESIDIDA PER L'ESTADI OLÍMPIC

LES TRES TERRASSES QUE CONFIGUREN L'ESPLANADA: LA DEL PALAU D'ESPORTS, LA DEL MONÒLIT COMMEMORATIU I LA D'ACCÉS PRINCIPAL DE CIRCULACIÓ DE PERSONES

PERSPECTIVA DES DE L'ESPLANADA OLÍMPICA

F. CORREA - A. MILÀ - C. BUXADE - J. MARGARIT
ARQUITECTES

UNA PERSPECTIVA DE LA FUTURA ESPLANADA OLÍMPICA

zona de l'avinguda de Montjuïc, via principal de circulació de la muntanya. La situació tangencial de l'avinguda hi permet quatre penetracions d'accés successives, que, d'altra banda, hi confereixen una gran fluïdesa de trànsit,

És precisament la circulació el factor que determina l'extensió de l'Anell Olímpic. A més a més de l'avinguda de Montjuïc, que el limita pel nord, es crea una via que el circumda al sud. Aquesta via, de servei durant els Jocs Olímpics —per a accés d'esportistes, organitzadors i autoritats—, després serà la via divisòria entre l'Anell i el futur parc de Migdia.

A l'interior, s'hi situa l'Esplanada Olímpica sobre l'eix longitudinal de la façada, abancalada en sentit descendent segons tres nivells principals, que determinen l'accés als edificis de l'Anell adossats a l'esplanada i oberts a la vegetació que els envolta cap al sud.

L'esplanada és presidida per l'Estadi Olímpic. La imatge externa de l'Estadi, que avui ja considerem pertanyent a la memòria històrica de Barcelona, es manté íntegrament, mentre que es procedeix a remodelar-ne totalment l'interior per adaptar-lo a les necessitats olímpiques actuals i per augmentar-ne considerablement la cabuda.

Les tres terrasses principals formen les places corresponents, cada una de les quals, tant superiorment com inferiorment, limitada per les penetracions transversals d'accés,

L'Estadi, que connecta directament amb l'avinguda de Montjuïc, es veu voltat d'un espaiós anell circulatori notablement eixamplat en el límit superior cap a l'est, on creem un àrea d'accés d'espectadors. Més endavant, passats els Jocs, aquesta àrea serà d'estacionament d'automòbils quan l'ús sectorial de l'edifici ho requerirà.

El primer abancament correspon al Palau d'Esports, on hi haurà una plaça d'accés limitada per cascades i escalinates, amb una zona de gespa central deprimida 80 cm del nivell i travessada per un estany segons l'eix longitudinal de l'esplanada.

La segona terrassa també forma una plaça, superiorment i inferiorment limitada per cascades i escalinates, amb una zona verda interior anàloga i l'estany corresponent. En aquesta plaça, es preveu d'alçar-hi un monòlit commemoratiu dels Jocs, d'estructura cilíndrica de 105 m d'altura, de formigó armat, situat a l'extrem sud damunt el bosc. La piscina olímpica tindrà accés per aquesta plaça a través d'un porxo monumental situat sobre l'extrem nord.

El tercer i últim nivell de planta circular, també separat de l'anterior per una gran cascada i una escalinata monumental, constitueix el límit inferior de l'esplanada olímpica i farà d'accés principal de circulació de persones en aquesta zona perquè, des de l'avinguda Maria Cristina i la zona d'ingrés principal de la plaça d'Espanya, es pugui ascendir tot passejant pel parc. El

centre de la plaça, el forma una zona de gespa circular, voltada d'un estany central, també circular. Des d'aquesta plaça, i per mitjà d'un altre porxo monumental de planta corbada, s'accedeix a l'edifici de l'INEF. Finalment, una escalinata corba perimetral descendent porta a l'estadi d'hoquei Pau Negre, situat a la zona boscosa al sud, i al pavelló contigu, destinat a hoquei sala.

El pas de persones impedides i vehicles que hagin de circular en situacions d'urgència s'hi produeix per una rampa ja existent, que recorre l'esplanada d'est a oest. Aquesta rampa voreja l'arbreda contigua, que també s'hi manté,

Entre l'arbreda anterior i l'avinguda, al cantó de ponent, hi ha la piscina olímpica i, a llevant, el jardí d'aclimatació, que se sotmet a una redefinició de disseny.

El segment de l'avinguda de Montjuïc que voreja l'Anell Olímpic se subratlla per mitjà d'un llarg rengle de pals on voleiaran les banderes dels països participants en els Jocs —aquest rengle de banderes va des de la primera transversal d'accés fins a l'última, a tocar de l'estadi.

A mig recorregut i davant les banderes se situa el porxo monumental indicatiu de l'entrada a l'Anell Olímpic, on es descabdellarà una part de les cerimònies d'inauguració dels jocs.

Durant el període dels Jocs Olímpics, per l'avinguda de Montjuïc la circulació de vehicles particulars serà prohibida. L'accés del públic en aquesta zona es farà per mitjà d'una cadena d'autobusos que, partint de la plaça d'Espanya, ascendiran per la muntanya fins a arribar en el portal olímpic. El tram final del recorregut es produeix mitjançant un carril especial per als autobusos, construït a un nivell inferior de l'avinguda de Montjuïc. Amb això s'impedeix el moviment d'automòbils i persones que es produiria a la sortida dels espectadors de l'Estadi, i la línia d'autobusos es troba en aquest mateix nivell. El lloc de parada d'autobusos es col·loca damunt un bancal ja existent, precisament uns quatre metres per dessota l'avinguda. Des d'aquí, una escalinata monumental permetrà ascendir fins al porxo olímpic.

La sortida del públic es pot canalitzar tant per la mateixa línia d'autobusos en sentit descendent com per diverses escales ja existents en el parc, que es connecten amb l'avinguda gràcies a uns ponts sobre el carril especial d'autobusos.

Durant els Jocs, la via de comunicació a la part sud de l'Anell es reservarà a l'accés de participants, organitzadors i autoritats en els edificis olímpics.

La configuració arquitectònica de la zona respon a l'anàlisi de les constants, ja esmentades, que s'estableixen en el que s'ha esdevingut fins avui en aquest camp. Aquí, el caràcter de segon eix monumental del parc determinat per en Puig i Cadafalch es fa conjugar amb la implantació paisatgística d'en Forestier, del

qual es manté el principi, que ell pren de Le Nôtre, d'establir l'esplanada segons una geometria precisa i elemental, contraposada a la llibertat naturalista del bosc. Aquesta esplanada, fermament determinada amb els seus elements i terrasses, permet, com en el cas de l'avinguda de Maria Cristina, d'enllaçar els diferents edificis que constitueixen els locals olímpics, ara presidits per l'Estadi, com els de l'Exposició ho foren pel Palau Nacional.

Tot amb tot, en el disseny de l'esplanada no s'ha donat cap mena de situació mimètica de llenguatges pretèrits. Els principis a què ja ens hem referit només constitueixen les bases d'arrencada d'un projecte conscient del moment històric actual i que alhora és respectuós amb l'enclavament preexistent.

És precisament en els plantejaments de l'axialitat de l'esplanada on l'abandonament de l'eix barroc obre pas a una composició més complexa i acordada amb les preocupacions plàstiques del nostre segle. Segons l'eix longitudinal determinat per la fatxada de l'estadi, el terreny on ens situem no és simètric. El vessant nord s'eleva cobert d'una arbreda espessa, mentre que el de migdia davalla brusquement obrint perspectives a l'horitzó marítim. Aquest fet, afegit a la situació de asimetria determinada per la torre de l'estadi ja esmentada, força que la disposició de l'esplanada sigui d'una forma tal, que, a mesura que els elements van descendint de les terrasses que la configuren, només es mantinguin sobre els eixos centrals, mentre que els altres es van situant, alternativament, a la dreta o l'esquerra en cada bancal o terrassa successiva. Des de la plaça circular d'on surt el recorregut de vianants, trobem l'escalinata a la dreta, mentre que la cascada es produeix d'esquerra a dreta per acabar en un castellet de planta semicircular que envolta l'escalinata. Així, el porxo corbat d'accés a l'INEF seria al darrere, a la nostra dreta.

Ascendint al nivell següent, la primera escalinata divisòria que trobarem serà a l'esquerra de l'eix, mentre que aquí el desplegament de la cascada serà en sentit invers, de dreta a esquerra. el porxo d'accés a la piscina olímpica ara és a l'esquerra. Finalment, en el darrer nivell, corresponent al Palau d'Esports, la situació d'aquests elements es torna a capgirar. Ara, el porxo apareix a la dreta, parcialment encastat dins la fatxada del Palau —estimable acte integrador de l'autor, Arata Isozaki, i exponent de la seva actitud considerada amb el projecte de l'Anell Olímpic.

Mentrestant, els elements centrals —tant l'estany circular amb la corresponent corona cònica invertida de gespa del primer nivell descrit com els rectangles deprimits coberts de gespa i voltats de grades, travessats d'estanyols longilineals i flanquejats de tarongers plantats en grans caixes cúbiques damunt els altres dos nivells— es mantenen sobre l'eix longitudinal de la zona.

Aquesta composició —en podríem dir helicoïdal o

PERSPECTIVA GENERAL DE L'ANEL·L OL·L·M·P·I·C EN EL CONJUNT DE MONTJU·I·C

L'ESPLANADA OLÍMPICA, UNA ÀGORA REPRESENTATIVA DELS JOCS

de simetria asonant— es reforça amb la col·locació del monòlit olímpic a la part inferior dreta de l'esplanada, fent de contrapunt amb la torre al costat superior esquerre, damunt la fatxada de l'estadi.

La il·luminació es resol principalment per mitjà d'uns llumeners de disseny especial, en forma de torres còniques translúcides de 14 m d'altura, que, poc o molt, s'inspiren en els fanals desapareguts que hi va haver a l'avinguda de Maria Cristina. Els porxos monumentals posseeixen il·luminació pròpia, fet que també contribuirà a la general de l'esplanada i a l'alternança ascendent dels altres elements, de manera que si a la plaça circular s'hi disposen a l'esquerra, en el nivell següent seran a la dreta, etc. Així, doncs, el conjunt de la il·luminació contribuirà a accentuar la idea compositiva general.

A la plaça del Monòlit Olímpic i just al punt on l'eix transversal que aquest mateix eix determina talla el mur de contenció, sota l'edifici de la piscina, s'hi disposa una font en exedra de l'artista Servi Aguilar. Finalment, enmig de l'estany central de la plaça circular es projecta la col·locació d'una escultura de Xavier Corberó.

La pavimentació ha estat objecte d'un estudi especialment minuciós, vistes les condicions interminents

d'ús a què el terra de l'esplanada es veurà sotmès: peces de conjunt acolorit, juntament amb rectangles de ciment abocat «in situ», componen un dibuix esquemàtic que reforça la voluntària geometrització de l'arquitectura d'aquest sòl. Els colors, dins la gamma del torrat, l'ocre i el rosat, contribueixen a situar-se dins un cert aire de la ceràmica tradicional del jardí mediterrani i, alhora, ajuden al control de la reverberació de la forta claror solar.

L'esplanada olímpica es proposa en conjunt no tan sols com un espai des del qual accedir en els edificis esportius durant les grans proves, sinó més aviat com una àgora justament representativa dels Jocs. Després es mantindrà com a lloc de celebració i manifestacions de la ciutat.

L'Anell Olímpic, amb el bosc i l'esplanada, es planteja, en fi, com un altre àmbit, un àmbit més dins l'estimat parc de Montjuïc, destinat a la quotidianitat del barceloní i sota el signe commemoratiu del monòlit olímpic, recordatori dels Jocs Olímpics de 1992.

FEDERICO CORREA
arquitecte